

— А яка ж вона, на твій погляд, та правда життя?

— Послугуюсь висловом Арістотеля: «Зрозуміло, що всі прагнуть до благ і щастя в житті, але одні мають змогу досягти цього, іншим певна випадковість чи сама природа перешкоджає цьому. Адже для доброго життя необхідні ті чи ті зовнішні сприятливі обставини — меншою мірою для осіб, що перебувають у кращих умовах, більшою — для тих, кому дісталися гірші. Нарешті, деякі, хоч їм дано можливість досягти щастя, шукають його від самого початку неправильно».

— Якщо я тебе правильно зрозумів, то є всі засоби, що ведуть до здійснення мети, але сама мета визначена невдало.

— Я б не сказав, що вона «визначена невдало». Мета для всіх одна — краще життя. А от здійснюють її невдало якраз ті, хто при владі, навіть добившись її демократичним шляхом.

— Дивно, добиваються влади демократичним шляхом, але здійснюють її невдало. Чому так?

— Думаю, що моя відповідь не зможе стисло це пояснити. Вдамся до слів Оксани Пахльовської з її інтерв'ю до виходу книжки «Гармонія крізь тугу дисонансів». Вона наводить слова своєї мами — Ліни Костенко про те, що та «...вже на двадцятиліття Незалежності, коли всі «знаки біди» матеріалізувалися, саркастичними мазками малювала шарж святкового параду, де на трибуні гордо стоять чотири президенти «з вивісками на шиях, — хто що здав за ці 20 років. Хто — флот і ядерну зброю, хто — промисловість і стратегічні об'єкти, хто — помаранчеву революцію, хто — взагалі Україну». А вітають очільників держави представники силових відомств, які крокують із портретами вбитих ними журналістів, а також владні злодії і корупціонери всіх мастей. І Конституційний Суд дефілює в червоних мантиях, несучи «перекинуту догори дригом Конституцію, інтерпретовану в різний спосіб залежно від поточних потреб влади».

Нерв цих рефлексій — погляд на події, що ось уже чверть століття розхитують основи нашої державності».

Згадуючи шістдесятників, вказує, що «довелось їм бачити підмінену державу в руках злочинців — привидів комуністичної системи, відчужене від своєї культури і держави суспільство, занепад усіх форм національного існування. ...Живемо в каламутний час неправди, яку не витіснила навіть драма Небесної Сотні. Неправди — і комерціалізації всього живого і справжнього».

— **А чому ж, коли бачили, що «знаки біди» матеріалізувалися, не вжили заходів?**

— Погоджуюсь, але слово «еліта» означає, як відомо, «найкраще, вибране». Чи можна назвати тих, хто при розвалі СРСР опинився біля керма влади, «найкращими»? Я сприймаю їх як ознаку їхньої — з тих чи інших причин — активнішої ролі в суспільних процесах саме того періоду соціальних потрясінь. Відомо ж бо, що суспільством править не весь народ, не «демос», а саме еліта. Вона формується роками, а в роки соціальних потрясінь до влади різними шляхами приходять «активісти» і вже з цього прошарку суспільства формується еліта. Якби в нас до влади тоді прийшла еліта, то чи допустила б вона такий хижацький розподіл, «серед своїх», «активістів» та криміналітету, соціалістичної власності.

— **Але ж то ваша, так би мовити, своя еліта. У твоїй країні вирощена.**

— Справді, вирощена у нас. Мене й досі дивує, що комуністичні принципи свободи, рівності, братерства, культивовані радянською пропагандою, в особах «еліти», яка прийшла до влади, майже зовсім не вкоренилися, не проросли. Якось одразу вони збагнули, що боротьба за світле комуністичне майбутнє закінчилася, що надійшов їхній час великих спекуляцій, настала золота доба комерції. Здобувши досвід у фінансових справах, не боячись ступати ще по гарячому попелу Майдану, вони добре знають, що існує багато способів так «стригти» платників податків, щоб вони не зчиняли галасу і не бунтували.

У країнах розвинутого капіталізму можливість жити багато, примножувати капітал не стримують. Але системою оподаткування багатства олігархів забезпечують і життя бідних. Проблема моєї країни не в тому, що вона не може нагодувати бідних, а в тому, що багаті ніяк не можуть нажертися.

— **Так і ви створюєте таке оподаткування!**

— Стан нашого нинішнього законодавства ніби передбачав Арістотель: «Коли ж законодавча влада в усіх державних справах зосереджена в руках тільки декотрих осіб, то це характерна ознака олігархічного устрою. ...Все це олігархічні хитрощі в царині законодавства.

...Багато законодавців, котрі прагнуть установа арістократичного устрою, зазнають невдачі не лише тому, що наділяють великими привілеями саме заможних, а й через те, що випускають з уваги простолюд (його інтереси) і з плином часу через хибне тлумачення поняття блага виникає справжнє зло: державу більшою мірою руйнують надмірні бажання заможних, ніж (бажання) простолюду».

— **То ти вважаєш, що нині у твоїй країні при владі олігархи?**

— Не очікуй від мене відповіді згідно з чинним нині законодавством, бо закон — одне, а життя — інше. Відповім словами того ж Арістотеля: «Розкриття цього питання викликає труднощі, до того ж воно належить до царини політичної філософії. ...Доказом цього є те, що одну й ту саму форму

державного ладу можна вважати і демократією, й олігархією, ... всі вони (олігархи й демократи) спираються певним чином на справедливість, але при цьому зупиняються на тих міркуваннях, які, на їхню думку, й визначають поняття «справедливість». Насправді ж, коли такі міркування розглянути з усіх поглядів, вони не з'ясовують цього поняття. Здається, справедливість полягає в певній нерівності, і насправді так і буває, але це стосується не всіх, а тільки нерівних. Тим часом дехто полишає без уваги питання: для кого? — а тому судить хибно. Причиною цього є те, що вони спираються на судження про самих себе. Більшість же людей, коли судять про власні справи, — погані судді.

...Де влада — чи більшості, чи меншості — спирається на багатство, ми називаємо її олігархією. Там, де правлять бідняки — це демократія. А та ознака про більшість чи меншість вважається випадковою, оскільки значним статком володіє небагато осіб, свободою ж користуються всі громадяни. Отже, виходячи саме з таких засад (багатства і свободи), і ті, й інші (олігархи та демократи) обґрунтовують свої претензії на владу в державі». Питання в тому, щоб обґрунтовували «свої претензії на владу в державі» цивілізовано, не через чвари.

— **Все ті ж, одвічні чвари.**

— Якби ж то лише дрібні чвари — суперечки та сварки на незгодах у чомусь несуттєвому, дріб'язковому. Доходить до непримиренної ворожнечі. Я цитую древніх, і, як зрозумів, ти їх знаєш краще за мене. А наш український письменник Панас Мирний хіба не про те саме писав: «Поверни свої очі назад у свої прожиті віки, у свої минулі століття... Що ти там бачиш? Бої та січі, змагання та чвари...»

— **Питання: чому?**

— Чому така ворожнеча в суспільстві, що позбулося тоталітарного режиму СРСР? Відповідь дає древній Арістотель: «Прагнення отримати прибуток і пошану взаємно дратує людей — не тому, що вони бажають мати їх..., а тому, що вони бачать, як люди — одні справедливо, інші несправедливо, порівняно з ними, — користуються привілеями. А ще рештою причин для взаємного роздратування людей бувають: нахабність, страх, зверхність, презирство, незмірне вивищення тих чи тих прошарків населення у державі; з другого боку, приводом для обурень є: підступи, що чинять одні іншим при заміщенні посад, презирливе ставлення до тих чи інших осіб, нерішучість у проведенні реформ, несхожість у характері».

— **Тобто рівності в твоїй країні ще не добились?**

— Законом її проголосили. Проте й досі дивуюсь, як про це писав Арістотель, ніби й не було проміжку віків: «Щодо рівності, яка стосується людей, сперечаються найбільше, і головним чином через щойно вказану причину, а саме: через хибне судження про самих себе. Зрештою, і олігархія, й демократія, вважаючи, що вони дійшли згоди у відносному розумінні справедливості, переймалися тією думкою, ніби вони розуміють її абсолютно. Олігархи міркували так: коли в чомусь — скажімо, у володінні рухомим майном — громадяни не рівні, то це означає, що вони не рівні і в решті. Демократи ж міркують по-своєму: мовляв, коли вони в чомусь рівні, приміром, відносно свободи, то, значить, рівні у всьому. Однак вони й тут випускають з уваги найголовніше.

Держава створюється не задля того, аби жити, а здебільшого для того, щоб жити щасливо.

...Люди обурюються, бачачи, як вони самі не можуть здобути собі почесней, інші ж, навпаки, користуються ними. Несправедливість тут полягає в тому, що одні, маючи всілякі достоїнства, не обіймають посад, а інші, без певних достоїнств, зайняли високі посади. Справедливо було б у цьому випадку, якби почесней удостоювали кожного на підставі його заслуг».

— **Так робіть державний устрій таким, що не давав би можливість так чинити.**

— Дуже важке питання ти ставиш! За нашим найвищим Законом — Конституцією — такий устрій записано як демократичний. Та, як зауважував Арістотель: «Демократію не треба, як це нині робить дехто, визначати надто спрощено, — мовляв, це така форма, при якій влада належить народу...» На жаль, немає прошарку суспільства, який би слідкував за тим, що записано в конституції.

— **І який же це, на твій погляд, прошарок мав би бути?**

— Так званий — середній клас. «Найкращий устрій, де середній прошарок становить значну кількість і користується більшим впливом порівняно з обома крайніми верствами населення, принаймні дужчий від кожного з них, взятого окремо. З'єднавшись із тим чи тим складником, середній складник набуває впливу і перешкоджає виявам протилежних крайнощів. Тому дуже бажано для держави, аби її громадяни володіли середньою власністю, що є достатньою (для існування); а в тих випадках коли одні володіють незмірним багатством, другі — ніяким, виникає або крайня демократія, або крайня олігархія, або тиранія — саме внаслідок протилежних крайнощів, що мають місце в майнових відносинах (між громадянами), адже тиранія утворюється як із надто свавільної демократії, так і з олігархії.

...Вкрай важливо якимось чином зблизити багатих із бідними або збільшити в кількості середній прошарок у державі; останній засіб припиняє внутрішні суперечності, що виникають на підставі нерівності.

Але найголовніше при всякому державному устрою — це через відповідні закони та решту постанов налагодити таку систему правління, аби урядовці не мали змоги перетворювати її на джерело своєї корисливості. За цим особливо слід стежити в олігархічних державах. Народ, усунутий від участі в державному управлінні, переносить це спокійно. Навіть з радістю, коли йому не заважають влаштовувати свої справи. Коли ж народ має думку, що власті розкрадають державне майно, він ремствує — мовляв, його позбавлено почесней, і змоги наживатися».

— **Тобто всі хочуть «почесней і змоги наживатися»?**

— Не думай, що я відповім, ніби це і є одна з головних причин, що заважає людству йти до щасливого життя. Одвічне питання: «Як можна впорядкувати життя для більшості людей? Причому без огляду на чесноти, що перевершують чесноти звичайних людей, без огляду на виховання, яке вимагає природних здібностей і зовнішніх обставин. Без огляду на той устрій, про який мріють, а зважаючи на той стан справ, з яким пов'язане життя більшості.

...Адже бідняки, хоча й позбавлені привілеїв, усе-таки не зчиняють ніяких бунтів, коли їх ніхто не дратує і не відбирає у них того, що їм належить. Однак уладити цю справу нелегко, бо не завжди ті, хто стоїть біля керма влади, бувають м'якосердними й людяними».

— **Справді, владнати це нелегко.**

— Нелегко, але ще Конфуцій радив: «Тому, коли багатства скупчуються у правителя, народ розходиться від нього, а коли багатства розходяться серед народу, він скупчується довкола правителя».

— **Не думай, ніби я хочу тобі заперечити, але коли б я і хотів, то не зумів би нічого сказати, навіть якби для мене щось і прояснилось про події в твоїй державі. Тож це ваші проблеми і розглядайте їх самі.**

— Справді, весь пострадянський період — то наші проблеми і розбиратися з ними нам самим. Та коли б була можливість розібратися самим, то якось би впорались.

— **А що ж іще заважає вам поратися в своїй державі?**

— А хто б міг подумати, що братня країна, яка теж, здавалося, вже, було, вирвалася з-під імперської ідеології комунізму, змінить ту ідеологію на «духовніє скрепи руского міра»? На лихо, виявилось, що таки може замінити, і та ідеологія стане агресивною саме до Української держави. Що керівництво сусідньої держави розв'яже війну, яку, на погляд тямущих людей, уже не можна виграти. Хто цього не зрозумів одразу, не зрозуміє ніколи. В кращому разі будуть вважати війну помилкою, а не злочином.

Триста п'ятдесят років ідея братніх народів знаходила втіху в тому, що вдавала цю єдність уже досягнутою і непорушною. Але якою короткою і залежною від керманців буває саме пам'ять! Саме війна довершила, виявила, брутално унаочнила те, що давно вже подавало голос.

А керівник цієї держави, думаєш, не розуміє свого становища? Не розуміє, що несправедлива війна робить з людей негідників? Ні, він це добре бачить, але щоб утримуватись при владі, бачить тільки один шлях — насильство. Винищити, вибити, вигубити все, що озветься проти нього. Від усього він має тільки одні ліки: війну. Але воєнні дії, хоча й за кордоном власної держави, не лікують, не поліпшують стан народу. Війна ні в чому не допомагає, ніщо не поліпшує.

— **Але ж війни закінчуються!**

— Закінчуються там, де керівництво не збуджує даремні надії на її продовження. На жаль, духовний стан народу сусідньої держави ще несумісний з тверезою реальністю, ще не дозволяє йому зробити правильні висновки з низки скандальних поразок та втрат і спекатися свого керманця. Я кажу про керманця тому, що саме його уява, схильна до авантюрних перебільшень, створила цю війну.

Але й там вже чути лемент, там рядова людина питає себе, хоч, звичайно, таке питати не дозволено: чи те, що сталося, ще довго буде продовжуватися?

Народ моєї країни запитує про це і своє керівництво. На мій погляд, найбільш вдало це висловила Ліна Костенко: «Дивлюсь я на цих політиків і думаю. А були ж колись лідери нації, такі, як Ганді. Народ назвав його Махатмою, по-їхньому це — Велика Душа. Господи! Де ж наша Велика Душа?! Чи, може, вже тепер більш цінуємо Велику Кишеню?»

— **Чому ти так критично про керівництво?**

— Тому, що ситуація в моїй країні надто критична, щоб упоратися з нею без критики! Бо що попередники, що послідовники... Орієнтуємося на світову економіку, а в ній панує долар. Народ це відчуває на собі. Піднявся долар — піднялись ціни. Упав долар — ні одна падлюка ціни не знизилася. Значить, справа не в доларах, а в падлюках.

Дуже багато тих, хто вчить, як жити, та чомусь мало тих, які живуть щасливо, слухаючи їхні повчання.

Не намагаюся засуджувати чи звинувачувати політику і дії тих, хто нами правив у цей, вже чверть віку незалежності період. Тільки констатую, що, крім збереження самостійності, їхню політику не можна назвати хоч більш-менш вдалою. За роки незалежності ми бачили, що збурює країну, завдає їй шкоди всередині й зовні не хто інший, як сама ж така влада, бо вона вперто тримається власного інтересу до збагачення, прикриваючи свою жадібність свавіллям і беззаконням, яке раз у раз зростає завдяки брехні, що нею силкуються його приховати.

У моїй країні, ухвалюючи закони, олігархічна верхівка відслідковує в них свій інтерес і намагається переконати народ, що ті закони демократичні. А народ таку «демократію» розуміє по-своєму. Глузуючи, каже, що демократія — це коли тебе посилають за конкретною адресою, а ти йдеш... куди хочеш!

У міру того, як розгортається в нас перед очима вже чвертьстолітній досвід, ми пересвідчуємося і твердимо, що революція, майдани — здобутки народу. Безумовно, здобутки, але й досі важко створити добрий закон, що відповідав би намірам більшості, що міг би змінити суспільство, його громадське, а не олігархічне право. Сумнівно, що носії законодавчої ініціативи, а це Президент, уряд та депутати, мають політичну волю внести такий закон і щоб парламент за нього проголосував.

— Тому і виникають якщо не революції чи майдани, то — скандали?

— Відповім тобі словами Анатолія Франса: «...громадські скандали — явище властиве для всіх часів і всіх народів, але трапляється їх тим більше, чим менше здатний уряд приховати свої вчинки». А за демократичного ладу державні таємниці, зрозуміла річ, зберігаються погано. Велике число співучасників і люта міжпартійна ворожнеча призводять до того, що їх виявляють — інколи потихеньку, інколи з галасом. Треба зважити ще й на те, що парламентська система збільшує кількість службових злочинів, бо дає змогу чинити їх великій кількості людей.

...Власне, це лихо й не страшне. В державному апараті багато службовців з порожніми кишенями. Бажати, щоб усі вони були непідкупні, — означало б ставити чи не надто великі вимоги до людської природи. І те, що тягнуть ці нужденні шахраї, — суцільна мізерія проти того, що наші чесні урядовці розкрадають щодня, щогодини. Треба відзначити один пункт, найголовніший. ...Всі безсоромні грабіжники оббирали батьківщину; та вони принаймні не тягли руку за ворогами держави. А наші парламентські чекохвати продають... чужій владі.

— А як народ реагує на ці скандали?

— Ось тут ти й торкнувся найболочішого місця. Люди звикають до ненормальності і вже не відрізняють добра від зла. Ось де небезпека! Ми раз у раз бачимо, як обходять мовчанкою ганебні вчинки. ...Була громадська думка. Тепер її нема. Наш народ, колись запальний і схильний до благородних поривань, раптом став нездатним до любові й ненависті, до захвату й зневаги.

Мене самого вражає ця переміна. Я шукаю причини її і не можу знайти. А є ж у світі приклади нормального, щасливого життя! Є!

— **Ти вважаєш, що є?**

— Не перестаю дивуватися такій країні, як Об'єднані Арабські Емірати. Країні, де створене не міфічне, а реально діюче міністерство щастя. Прем'єр-міністр і віце-президент цієї країни Мохамед ібн Рашид аль-Мактум сказав: «У моєму розумінні роль влади в державі зводиться до того, щоб створити умови, за яких люди здатні здійснити свої мрії щодо нормального життя, а не в створенні умов, які забезпечують владі контроль».

Нинішній король Саудівської Аравії Салман ібн Абдул-Азіз аль-Сауд заступив на трон у січні 2015 року, після смерті свого єдинокровного брата, і одразу видав указ, який здивував не тільки жителів країни, а й весь світ. У ньому йдеться про грошову винагороду державним службовцям, пенсіонерам, студентам у розмірі двомісячної виплати на загальну суму в 30 мільярдів доларів. Більш того, в цьому ж документі йдеться про прощення приблизно 500 тисячам цивільних ув'язнених грошових штрафів у розмірі понад 500 тисяч саудівських ріалів, що дорівнює приблизно 133 тисячам доларів. Король виділив 20 мільярдів доларів на будівництво нових споруд із забезпечення населення питною водою і електрикою. Це ще далеко не все. Він виділив всім літературним клубам, зареєстрованим у країні, а також клубам суперліги футбольного чемпіонату Саудівської Аравії по 10 мільйонів ріалів, командам першої ліги — по 5 мільйонів ріалів, а всім іншим клубам — по 2 мільйони.

А емір Дубаю — Мохаммед Рашид Аль Мактум, втілюючи в життя мрію свого народу, сказав: «Я хочу, щоб мої люди жили краще сьогодні. Щоб вони вчилися у найкращих університетах сьогодні. Щоб вони були здорові сьогодні, а не через 20 років».

І коли бачу на телевізійних екранах у своїй країні депутатів, бізнесменів, політиків, які, даючи інтерв'ю, вчать нас як нам жити, а в самих задекларовані мільйонні статки, то часто мимоволі думаю: «Краще б ви не демагогію розводили, а поділилися, хоча б частиною, своїх капіталів із незаможними». Але більш ніж впевнений, що, через свою жадобу, не поділяться.

Дмитро Щербань
Ветеран прокуратури, член Національних
спілок журналістів та письменників України.